

T. XXVI (2023) Z. 4 (72)
ISSN 1509-1074
10.24425/rhpp.2023.148240

ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ

The role of the press in the
socio-economic activities of
the Catholic Action movement
in the interwar period:
The Diocese of Siedlce

**Rola prasy w działalności
społeczno-gospodarczej
stowarzyszeń Akcji
Katolickiej w okresie
międzywojennym na
przykładzie czasopism
diecezji siedleckiej**

Instytut Historii
Uniwersytet w Siedlcach
ul. Żytnia 39
PL 08-110 Siedlce
e-mail: jaroslaw.cabaj@uws.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0002-8697-5516>

**Jarosław
CABAJ**

KEY WORDS:
the press and faith-based community organizations,
Catholic press in the interwar period, Catholic Action
movement in Poland, Diocese of Siedlce

SŁOWA KLUCZOWE:
Akcja Katolicka, stowarzyszenia, Siedlce, diecezja
siedlecka, „Głos Podlaski”, „Podlaski Miesięcznik
Katolicki”

ABSTRACT
The article discusses the role of the press in the socio-economic activities of the Catholic Action movement in the interwar period by focusing on the Diocese of Siedlce in the 1930s. An analysis of the content of three regional magazines, *Wiadomości Diecezjalne Podlaskie* (The Podlasie Diocesan News), *Głos Podlaski* (The Voice of Podlasie) and *Podlaski Miesięcznik Katolicki* (The Podlasie Catholic Monthly) indicates that all of them played an important role in founding new branches of the Catholic Action, mobilizing its members to get involved in the Action's economic and social projects, and encouraging them to join various initiatives in the sphere of defence and state security.

ABSTRAKT
Na przykładzie diecezji siedleckiej autor ukazał problematykę roli prasy w działalności społeczno-gospodarczej stowarzyszeń Akcji Katolickiej w latach 1930–1939. W pracy zostały uwzględnione trzy czasopisma: „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie”, „Głos Podlaski” i „Podlaski Miesięcznik Katolicki”. Na podstawie analizy treści przekazów prasowych autor ustalił, że pisma te odegrały ważną rolę w powstawaniu stowarzyszeń Akcji Katolickiej, aktywizowaniu ich członków w sferze społeczno-gospodarczej i kulturalnej oraz inspirowaniu do działań na rzecz obronności i bezpieczeństwa państwa.

Streszczenie

W tekście przedstawiono i przeanalizowano rolę prasy w działalności społeczno-gospodarczej stowarzyszeń Akcji Katolickiej w diecezji siedleckiej w latach 1930–1939. Skupiono się na trzech czasopismach ukazujących się w okresie międzywojennym w Siedlcach: organie prasowym Kurii Diecezjalnej „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” oraz dwóch pismach powstałych z intencją wspierania działań Akcji Katolickiej: „Głos Podlaski” i „Podlaski Miesięcznik Katolicki”. Na podstawie kwerendy autor dowiódł, że prasa odegrała ważną rolę na etapie tworzenia struktur diecezjalnych i parafialnych AKat., m.in. przez publikację podstawowych aktów prawnych, a także przekazywanie instrukcji dla działaczy w terenie. W artykule zwrócono też uwagę na edukacyjną rolę analizowanych czasopism, w tym kształcenie elementarnych umiejętności w zakresie organizacji pracy stowarzyszeń, a także wdrażania w systematyczne dokumentowanie swoich dokonań. Autor wskazał, że prasa odegrała ważną rolę wśród mieszkańców wsi podlaskiej, zrzeszonych w stowarzyszeniach AKat., m.in. w upowszechnianiu doświadczeń w zakresie nowoczesnych metod uprawy roli, w tym stosowania nawożenia mineralnego, wprowadzania nowych roślin do płodozmianu i in. Ważnym zagadnieniem podjętym w artykule jest wdrażanie do aktywności społecznej mieszkank wsi przez zachęty do aktywności w różnych dziedzinach, m.in. organizacyjnej, sportowej, kulturalno-oświatowej i gospodarczej. Istotnym aspektem oddziaływania prasy było również angażowanie redakcji analizowanych czasopism w akcje na rzecz obronności państwa.

Akcja Katolicka (dalej: AKat.) odegrała ważną rolę w rozwoju aktywności społeczno-gospodarczej, kulturalno-oświatowej i religijnej katolików w Polsce w okresie międzywojennym. Jej początków można się doszukiwać u zarania niepodległości II Rzeczypospolitej¹. Zinstytucjonalizowaną formę przyjęła jej działalność po zatwierdzeniu przez papieża Piusa XI statutu polskiej AKat. 27 listopada 1930 r. Trzy dni wcześniej Prymas Polski kardynał August Hlond erygował jako instytucję nadrzędną Naczelny Instytut Akcji Katolickiej z siedzibą w Poznaniu. W następnych latach tworzono podległe mu struktury archidiecezjalne i diecezjalne w postaci Diecezjalnych (Archidiecezjalnych) Instytutów Akcji Katolickiej. Te z kolei miały pieczę nad organizacjami parafialnymi. Ukształtowane do 1934 r. struktury opierały się na czterech filarach: Katolickim Stowarzyszeniu Kobiet (KSK), Katolickim Stowarzyszeniu Mężów (KSM), Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży Męskiej (KSMM) i Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży Żeńskiej (KSMŻ). W takim kształcie istniała AKat. do wybuchu wojny. W warunkach okupacji zaprzestała działalności. Jej odrodzenie stało się możliwe dopiero po przemianach 1989 r.

Ważną rolę w działalności AKat. w okresie międzywojennym odegrała prasa. Dotyczy to czasopism o zasięgu ogólnopolskim, zalecanych stowarzyszeniom różnych stanów, jak również pism wydawanych w obrębie diecezji. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie roli prasy diecezjalnej w działalności społeczno-gospodarczej stowarzyszeń AKat. na przykładzie ich poczyniń w diecezji siedleckiej². W mniejszym stopniu uwzględnione zostało oddziaływanie w sferze religijnej, gdyż wyma-

¹ W diecezji siedleckiej początki działań stowarzyszeń stanowiących w latach trzydziestych XX w. część Akcji Katolickiej sięgają 1919 r. Z inicjatywy Biskupa Henryka Przeździeckiego został wówczas założony Związek Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w Siedlcach. W 1932 r. w 400 kołach skupiał 7500 członków; *Dział nieurzędowy. Pastoralia. Związek SMP w Siedlcach*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1934, nr 1–2, s. 17.

² W tekście stosuję skróconą nazwę „diecezja siedlecka”. Warto jednak odnotować, iż w okresie międzywojennym nastąpiły zmiany w tym zakresie. Wskrzeszona w 1918 r. diecezja nosiła nazwę janowskiej czyli podlaskiej. Wraz jednak z przeniesieniem siedziby biskupa z Janowa Podlaskiego do Siedlec została wprowadzona nowa nazwa — diecezja siedlecka czyli podlaska. Zostało to usankcjonowane bullą Piusa XI z 1925 r.; W. Jakubowski, ks. M. Solarczyk, *Organizacja Kościoła Rzymskokatolickiego na ziemiach polskich od X do XXI wieku. Informatorium historyczne*, Warszawa – Olsztyn 2011, s. 184.

gałoby to odrębnego omówienia. W centrum uwagi pozostają przede wszystkim dwa czasopisma utworzone w celu propagowania idei akcji katolickiej: tygodnik „Głos Podlaski” („GP”) wydawany w latach 1930–1939 i „Podlaski Miesięcznik Katolicki” („PMK”). Ten drugi ukazywał się od 1935 do 1939 r. jako oficjalny organ Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej (DIAK) w Siedlcach. Nie można też pominąć „Wiadomości Diecezjalnych Podlaskich” („WDP”), które przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego były oficjalnym organem prasowym Kurii Diecezjalnej w Siedlcach. Dlatego na ich łamach pojawiały się materiały dotyczące AKat. Autorowi — poza ogólną charakterystyką tychże czasopism — chodziło o ukazanie wybranych aspektów ich oddziaływania na czytelników w sferze organizacyjnej, religijnej, gospodarczej, patriotycznej i in.

Zakres chronologiczny artykułu ograniczono zasadniczo do lat 1930–1939. Cezura początkowa wiąże się z zatwierdzeniem statutu AKat. przez Piusa XI, a także tworzeniem zrębów organizacyjnych przez Episkopat Polski. Data końcowa to zaprzestanie wydawania prasy diecezjalnej w Siedlcach w 1939 r., spowodowane agresją Niemiec na Polskę. Dla pełniejszego przedstawienia założonej problematyki konieczne pozostaje sięgnięcie niekiedy do wydarzeń sprzed 1930 r.

Powyższa problematyka nie doczekała się dotychczas całościowego opracowania historycznego. Pewne aspekty znaczenia prasy w diecezji siedleckiej podjęli w pracach Agnieszka Szewczak³ i Józef Geresz⁴. Ważne ustalenia z zakresu funkcjonowania czasopism kościelnych w omawianym okresie zawarł w swojej publikacji Jerzy Plis⁵, w odniesieniu zaś do Siedlec i diecezji siedleckiej istotne informacje zawiera książka Jarosława Cabaja⁶. Rafał Dmowski przedstawił charakterystykę „Podlaskiego Miesięcznika Katolickiego” pod kątem wykorzystania go w badaniach historycznych⁷. Romuald Turkowski uwzględnił AKat. w pracy poświęconej aktywności młodzieży wiejskiej Podlasia⁸. Cennych informacji dotyczących działalności AKat. dostarczają publikacja Krzysztofa Jeżyny⁹, a także monografia Oleha Behena poświęcona aktywności grekokatolików¹⁰.

³ A. Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej. 90-letnia tradycja udziału świeckich w lokalnym życiu Kościoła. Cz. I — dwudziestolecie międzywojenne*, Siedlce 2008.

⁴ J. Geresz, *Zarys dziejów Akcji Katolickiej w diecezji siedleckiej do 1939 r.*, Siedlce 2004.

⁵ J. Plis, *Kościół katolicki w Polsce a prasa, radio i film. 1918–1939*, Lublin 2001.

⁶ J. Cabaj, *Prasa siedlecka z lat trzydziestych XX wieku o państwach sąsiednich*, Siedlce 2021.

⁷ R. Dmowski, „Podlaski Miesięcznik Katolicki” jako źródło do dziejów regionu, [w:] *Prasa podlaska w XIX–XX wieku. Szkice i materiały*, t. II, red. D. Grzegorzczuk i A. Kołodziejczyk, Siedlce 1999.

⁸ R. Turkowski, *Kościół katolicki wobec aktywizacji młodzieży wiejskiej w Diecezji Siedleckiej, czyli Podlaskiej (1918–1939)*, „WDP” 1990, nr 1–3.

⁹ K. Jeżyna (ks.), *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996.

¹⁰ O. Behen, *Akcja Katolicka i ukraińskie organizacje katolickie w Małopolsce Wschodniej w okresie międzywojennym*, Lublin 2009.

W przygotowaniu artykułu wykorzystano również informatorium historyczne autorstwa Wojciecha Jakubowskiego i księdza Marka Solarczyka¹¹, bibliografię czasopism katolickich w opracowaniu i redakcji księdza Zygmunta Zielińskiego¹², a także publikację Andrzeja Paczkowskiego¹³. Bazę źródłową artykułu stanowią niemal kompletne zbiory „Głosu Podlaskiego”, „Podlaskiego Miesięcznika Katolickiego” i „Wiadomości Diecezjalnych Podlaskich” z lat 1930–1939. Zebrany materiał źródłowy został poddany jakościowej analizie treści.

1. Czasopisma — charakterystyka

Ukazując rolę prasy, należy odnotować, że sprawy AKat. w diecezji siedleckiej podejmowały przez cały niemal okres swojego istnienia „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” (dalej „WDP”), wydawane w latach 1918–1939. Do 1930 r. na łamach tego czasopisma zamieszczano informacje o działaniach stowarzyszeń wchodzących w skład AKat. Agnieszka Szewczak ustaliła, że w 1920 r. zaczęły się też ukazywać „Wiadomości Związku Młodzieży Polskiej Diecezji Podlaskiej”, od 1921 r. jako dodatek do „WDP” zatytułowany „Dział Społeczny Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej¹⁴”.

Powstałe w latach trzydziestych „Głos Podlaski” i „Podlaski Miesięcznik Katolicki” czerpały z doświadczeń pism ukazujących się wcześniej. Pojawienie się dwóch tytułów prasowych było ściśle związane z aktywnością biskupa Henryka Przeździeckiego. W swojej diecezji rozwijał m.in. te sfery działalności Kościoła, za które był odpowiedzialny na forum Episkopatu Polski. Należały do nich rozwój prasy katolickiej, a także tworzenie organizacyjnych zrębów AKat.¹⁵

Z wymienionych pism regularnie ukazywał się „GP”. Pierwszy numer tygodnika pojawił się 30 listopada 1930 r. „w setną rocznicę powstania listopadowego”. Ostatni z odnalezionych nosił datę 20 sierpnia 1939 r. Pismo redagowali księża diecezjalni Aleksander Ejme (1930–1931), Jan Grabowski (1931–1938) i Bolesław Kowalczyk

¹¹ W. Jakubowski, ks. M. Solarczyk, *Organizacja Kościoła Rzymskokatolickiego...*

¹² *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918–1944*, oprac. i red. Z. Zieliński, Lublin 1981.

¹³ A. Paczkowski, *Prasa polska w latach 1918–1939*, Warszawa 1980.

¹⁴ A. Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej...*, s. 127.

¹⁵ Agnieszka Szewczak zwróciła uwagę na udział biskupa podlaskiego Henryka Przeździeckiego w pracach nad statutem organizacyjnym AKat. Uczestniczył on w Konferencji Komisji dla AKat., która odbyła się w Warszawie 7 lutego 1930 r. pod przewodnictwem kardynała Aleksandra Kakowskiego. Udział w niej wzięli poza wymienionymi Prymas Polski kardynał August Hlond, arcybiskup lwowski obrządku ormiańskiego Józef Teodorowicz, arcybiskup metropolita krakowski Adam Sapieha, biskup łucki Adolf Szelażek i biskup łomżyński Stanisław Kostka Łukomski; A. Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej...*, s. 49.

(1939)¹⁶. Jak wynika ze źródeł kościelnych w 1934 r., tygodnik ukazywał się w nakładzie 1300 egzemplarzy¹⁷.

„PMK” ukazywał się od lutego 1935 r. Jego redaktorem był dyrektor siedleckiego DIAK ks. Wiktor Kamieński. Pismo wydawano w nakładzie 650–900 egzemplarzy. Nie udało się redakcji utrzymać zakładanej częstotliwości. Od lutego 1935 do czerwca 1939 r. ukazało się 41 numerów, niektóre z nich jako podwójne czy nawet potrójne¹⁸.

W odniesieniu do obydwu pism warto się odwołać do początków ich wydawania i zaleceń biskupa H. Przeździeckiego, kierowanych do ich redakcji i czytelników. W okolicznościowym apelu, zamieszczonym w pierwszym numerze „GP”, biskup wskazał na zadania pisma opartego na „zasadach nauki Chrystusa Pana”. W szczególności odniósł się też hierarcha do przyjętego przez redakcję „GP” podtytułu „Prawdą i Pracą”. Stwierdził w formie życzeniowej:

Prawdą — zatem tylko prawda będzie mieszkańcem i to stałym stron Tygodnika; *prawda*, która dobre dobrem, a zło złem nazywa, do dobrego zachęca, przed złem przestrzega, bez względu na to, od kogo dobro lub zło pochodzi. *Pracą* — a zatem w tygodniku nie będzie żadnych opowiadań o obiecankach i o kołaczach bez pracy, lecz ustawiczna zachęta do wytrwałej pracy i wskazywanie na jej zbawcze cele. *Prawdą i Pracą* będziecie szli naprzód, a zatem służyć Bogu i krajowi, wolni wolnością synów Bożych, wolnością umiłowania całej ludzkości, całej Ojczyzny, a nie niewolnicy nienawiści¹⁹.

Taki program, zarysowany przez biskupa, realizowała AKat. Dla dopełnienia warto przytoczyć deklarację, którą złożyła redakcja i realizowała przez wszystkie lata ukazywania się tygodnika: „Do żadnej partii nie należymy, żadnemu nie służymy stronnictwu. Naszą partią będzie chęć służenia Bogu, całej Ojczyźnie, braciom naszym, jednym słowem — chcemy być pożytecznymi”²⁰.

W okolicznościowym apelu zamieszczonym w pierwszym numerze „PMK” z lutego 1935 r. biskup Przeździecki wyraził zadowolenie z rozwoju organizacyjnego AKat. Za jeden z zewnętrznych tego przejawów uznał wydawanie miesięcznika. Wskazał redakcji następujące zadania:

Akcja Katolicka w swych szeregach chce jednoczyć wszystkich na służbę Bogu, jest daleka od wszelkiej polityki partyjnej, chce przyjąć każdego człowieka i wszelkie ludzkie

¹⁶ J. Cabaj, *Prasa siedlecka z lat trzydziestych XX wieku...*, s. 19.

¹⁷ Nakład podany za: *Dział nieurzędowy. Pastoralia. Związek SMP w Siedlcach*, „WDP” 1934, nr 1–2, s. 17; por. też. A. Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej...*, s. 127. Największy nakład „GP” osiągnął w 1936 r. (nr 42) — 1900 egzemplarzy; *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918–1944...*, s. 115.

¹⁸ Tamże, s. 219; por. też. R. Dmowski, „*Podlaski Miesięcznik Katolicki*”..., s. 173, 178.

¹⁹ *Do Redakcji Tygodnika „Głos Podlaski”*. Henryk biskup, „GP” nr 1 z 30 XI 1930 r., s. 1.

²⁰ *Nasze stanowisko*, tamże, s. 2.

zjednoczenie duchem Zakonu Chrystusowego, Zakonu miłości Boga i bliźniego [...]. Akcja Katolicka jest powrotem do pierwotnego Kościoła, w którym współpracownikami Apostołów w ich zadaniu byli wierni. Niech każda karta Waszego miesięcznika przybliży czytelnika do Chrystusa, przekształca go na wzór Chrystusowy, a przez to dopomożecie czytelnikom i do zbawienia ich dusz, i do pokoju, i do zgody na ziemi, do usunięcia z niej sporów, waśni i kłótni i do tego, aby każdy za swą pracę miał słuszną zapłatę, wystarczającą na jego i jego rodziny utrzymanie, i słuszną rozrywkę²¹.

Warto podkreślić, że biskup Przeździecki konsekwentnie przeciwstawiał się powiązaniom prasy katolickiej z jakąkolwiek partią polityczną. Na ten aspekt działalności hierarchy wskazał w swej publikacji Jerzy Plis²².

Ukazując miejsce przekazów dotyczących AKat. w „GP” i „PMK”, należy zauważyć, że w pierwszym z nich pojawiały się one od początku istnienia pisma. Na przykład w wydaniu z 30 listopada 1930 r. znalazło się „zawiadomienie” Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w Siedlcach, kierowane do „druhen i druhów, o zaprzestaniu przesyłania okólników od dnia 1 grudnia, gdyż „co tydzień będą one umieszczane w tygodniku *Głos Podlaski*, który obowiązkowo powinien być zaprenumerowany przez każde Stowarzyszenie”²³. Z kolei na ostatniej stronie numeru 3. z 14 grudnia 1930 r. ukazała się pogrubionym drukiem wzmianka następującej treści: „Niniejszym podajemy do wiadomości, że dla Stowarzyszeń SMP będziemy wysyłać tygodnik na ręce X.X. Proboszczów”²⁴.

Problematyka Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej znalazła stałe miejsce na łamach „GP” od numeru 2. z 7 grudnia 1930 r. Została ona wyodrębniona w „Dział SMP”²⁵. W ciągu następnych trzech lat zmieniał on nazwę na: „Dział Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej”, „Dział Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej”. Wraz z tworzeniem struktur Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej nastąpiło w 1934 r. przekształcenie tego działu najpierw w „Okólnik Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w Siedlcach”, następnie w „Okólnik Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej i Męskiej w Siedlcach” i wreszcie w „Okólnik Stowarzyszeń Akcji Katolickiej w Siedlcach”²⁶. Ostatni z numerem 4. ukazał się w wydaniu „GP” z 27 stycznia 1935 r. Miał to związek z pojawieniem się w lutym pierwszego wydania „PMK”.

Informacje o działaniach stowarzyszeń AKat. zamieszczano często w „GP” także w czasie, gdy był wydawany „PMK”. Zwykle przekazy te znajdowały się w dziale

²¹ Biskup Siedlecki czyli Podlaski. Nr 310/35, Siedlce, dnia 13 stycznia 1935 r., „PMK” 1935, nr 1, s. 1–2.

²² J. Plis, *Kościół katolicki w Polsce a prasa...*, s. 58–59.

²³ *Zawiadomienie. Druhowie i druhnyn!*, „GP” 1930, nr 1, s. 8.

²⁴ Tamże 1930, nr 3, s. 8.

²⁵ *Dział SMP. Wynik konkursów przysposobienia rolniczego w Związku Młodzieży Polskiej za rok 1930*, tamże 1930, nr 2, s. 7.

²⁶ A. Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej...*, s. 127.

„Wiadomości z naszej diecezji”, jak również w sprawozdaniach z wizytacji biskupów — ordynariusza i sufragana (Czesława Sokołowskiego). 27 grudnia 1936 r. powstał dział „Z życia Katolickich Stowarzyszeń w diecezji”, który w latach 1937–1938 ukazywał się systematycznie. Poza wymienionymi redakcja zamieszczała wielokrotnie komunikaty skierowane do członków stowarzyszeń AKat.

„PMK” w odróżnieniu od „GP” był w całości poświęcony sprawom AKat. Wyodrębniono w nim zasadniczo pięć działów: „Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej w Siedlcach”, „Katolickie Stowarzyszenie Mężów”, „Katolickie Stowarzyszenie Kobiet”, „Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej” i „Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej”²⁷. Nieregularnie pojawiała się też szósta część, zatytułowana „Przysposobienie Rolnicze”, co świadczy o znaczeniu tej formy w działaniach AKat.

2. Przekazy o organizacji i działalności statutowej

Czasopisma odegrały istotną rolę w organizacji i rozwoju działalności statutowej stowarzyszeń AKat. Publikowały podstawowe dokumenty dotyczące tworzenia struktur terenowych DIAK oraz przedstawiały zasadnicze cele działań. W pierwszym wypadku dotyczyło do głównie urzędowych „WDP”. Wraz z tworzeniem zrębów AKat. w Polsce redakcja na bieżąco informowała o dokumentach związanych z tą organizacją. W numerze 1. ze stycznia 1931 r. zamieściła dekret bp. H. Przeździeckiego o erygowaniu DIAK w Siedlcach²⁸. Do tego zostały dołączone regulaminy struktur diecezjalnych²⁹ i parafialnych³⁰, a także pierwsza wersja statutów Stowarzyszenia Mężów Katolickich³¹ i Stowarzyszenia Kobiet Katolickich³². Ostateczne wersje statutów czterech członów DIAK opublikowano w 1934 r.³³

Odbiorcy „WDP”, dzięki zamieszczanym w nich dokumentom oficjalnym Kościoła i sprawozdaniom z obrad duchowieństwa diecezjalnego, mogli się zapoznać ze stanem organizacji AKat. Przekazy te dla księży pracujących w parafiach stanowiły z pewnością impuls do działań nad tworzeniem struktur lokalnych stowarzyszenia. Czytelnicy w wydaniu „WDP” z września 1931 r. przeczytali o encyklice Piusa XI

²⁷ R. Dmowski, „Podlaski Miesięcznik Katolicki”..., s. 173.

²⁸ *Biskup Podlaski. Dekret. Nr 118, Siedlce, dn. 5 stycznia 1931 r.*, „WDP” 1931, nr 1, s. 10.

²⁹ *Regulamin Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej*, tamże, s. 10–12.

³⁰ *Regulamin parafialnej Akcji Katolickiej*, tamże, s. 13–14.

³¹ *Statut Stowarzyszenia Mężów Katolickich*, tamże, s. 14–16.

³² *Statut Stowarzyszenia Kobiet Katolickich*, tamże, s. 16–18.

³³ *Statuty Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej, Katolickiego Stowarzyszenia Mężów i Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet*, tamże 1934, nr 8–9, s. 200–240.

o Akcji Katolickiej dwa miesiące po jej ogłoszeniu³⁴. Przykładem drugiego typu informacji może być publikacja protokołu konferencji biskupa Przeździeckiego z dziekanami i mężami zaufania z 28 lutego 1934 r. Obszerny jego fragment został poświęcony wystąpieniu ks. Wiktora Kamińskiego, dyrektora DIAK w Siedlcach³⁵.

Działania informujące o AKat. i tym samym zachęcające do skupiania się w jej szeregach podejmowała również redakcja „GP”. Wyrazem tego było kilka artykułów publikowanych w tygodniku w latach 1931–1932. Pierwsze dwa teksty napisał Władysław Deptuła, wówczas student prawa na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, aktywny w Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży Męskiej. Przybliżał w nich nauczanie Piusa XI w kwestii organizowania się katolików świeckich i przeciwstawiania się „dążeniom antychrześcijańskim”. W zakończeniu pierwszego z tekstów zachęcał wprost: „Wielka to szczytna praca Akcji Katolickiej. Niechaj więc każdy katolik, któremu leży na sercu Królestwo Chrystusowe na ziemi, zaciągnie się pod jej sztandary”³⁶.

Rozwinięcie tych pierwszych informacji stanowił drugi artykuł autorstwa W. Deptuły, zatytułowany *Akcja Katolicka a polityka*. Zgodnie z tytułem dotyczył sprawy udziału katolików w życiu publicznym. Kwestie te autor podsumował następująco:

Katolicy mają i powinni brać udział we wszystkich dziedzinach życia polskiego, nigdzie nie powinno ich brakować, gdzie chodzi o sprawę Bożą, o dobro Kościoła i Ojczyzny. Metodą naszych prac w tej dziedzinie niech będzie: *Katolikiem jestem i nic mi nie jest obce*³⁷.

Kolejne teksty dotyczące różnych obszarów działalności AKat. były już autorstwa miejscowych działaczy skupionych w DIAK. W numerze 8 z 1 marca 1931 r. ks. W. Kamiński przedstawił obszerny tekst zatytułowany *Idee podstawowe Akcji Katolickiej*³⁸. W ten sposób do czytelników trafiły treści referatu wygłoszonego podczas kursu przodowników stowarzyszeń AKat. Przykładem aktywności osób z kręgu miejscowego DIAK jest też trzyczęściowy tekst zatytułowany *Akcja Katolicka a dzieci* opublikowany w sierpniu 1931 r.³⁹

Kwerenda prasy diecezjalnej pozwala stwierdzić, że redakcje wspierały kierownictwa stowarzyszeń AKat. w realizacji ich zadań statutowych, wdrażając przy tym

³⁴ *Dział urzędowy. Encyklika Jego Świątobliwości Pana Naszego Papieża Piusa XI*, tamże 1931, nr 9, s. 295–314.

³⁵ *Protokół XXXI konferencji z Księżmi Dziekanami oraz Mężami zaufania, odbytej w dniu 28 lutego 1934 roku pod przewodnictwem JE Biskupa Ordynariusza*, tamże 1934, nr 3, s. 55–59.

³⁶ W. Deptuła, *Akcja Katolicka*, „GP” 1931, nr 4, s. 29–30.

³⁷ Tenże, *Akcja Katolicka a polityka*, tamże 1931, nr 11, s. 83.

³⁸ W. Kamiński, *Idee podstawowe Akcji Katolickiej*, tamże 1931, nr 8, s. 66–68.

³⁹ *Akcja Katolicka a dzieci*, tamże 1931, nr 32, s. 255; nr 34, s. 270–271; nr 35, s. 279–280.

do planowych poczynań członków oddziałów terenowych. Przede wszystkim zwraca uwagę uporządkowanie w działaniach DIAK. Wskazówki w tym zakresie docierały za pośrednictwem omawianych czasopism do oddziałów parafialnych z zaleceniami zawartymi w planach działalności. Takie dokumenty czytelnicy znaleźli zarówno na łamach „WDP”, jak i „GP”. W tym ostatnim piśmie od lutego 1931 r. pojawiały się programy działań stowarzyszeń na każdy rozpoczynający się miesiąc⁴⁰. Najpełniej jednak problematykę organizacji pracy AKat., dokonującej się za pośrednictwem prasy, można prześledzić na łamach „PMK”. Już w pierwszym numerze z lutego 1935 r. opublikowano ogólny „Program pracy Akcji Katolickiej na rok 1935”⁴¹. Uszczegółowione zalecenia co do działań znajdujemy w następnych wydaniach miesięcznika. Ich analiza pozwala stwierdzić, że przekaz prasowy DIAK służył — jak już wskazano — wdrażaniu członków struktur parafialnych do planowej, systematycznej pracy. Na przykład w numerze na marzec 1935 r. DIAK przekazywał swoje zalecenia do parafii w trzech działach: organizacyjnym (m.in. polecenie zorganizowania w miesiącu jednego zebrania, przesłanie sprawozdania z przebiegu uroczystości papieskiej, lektura artykułów i zarządzeń zamieszczonych w „PMK”), religijnym (m.in. wygłoszenie referatu nt. znaczenia Jubileuszu Odkupienia, a w związku z nadchodzącym Wielkim Postem przypomniano zasady właściwego jego przeżycia i przygotowania do uroczystości Zmartwychwstania Pańskiego, w tym udział w rekolekcjach i odbycie spowiedzi), społecznym (m.in. organizowanie Tygodnia Miłosierdzia, informowanie o potrzebie prowadzenia działań na rzecz potrzebujących pomocy)⁴². Taki układ przekazywania zaleceń w trzech działach aktywności praktykowano w dalszych wydaniach miesięcznika. Uszczegółowione cele poczynań stowarzyszeń AKat. znalazły się w ich działach, odrębne dla mężczyzn, kobiet, młodzieży żeńskiej i męskiej.

Za pośrednictwem prasy do ogniw terenowych trafiały instrukcje dotyczące elementarnych zasad organizacji pracy (np. zalecenia dotyczące przebiegu zebrań w oddziałach). W wezwaniu skierowanym za pośrednictwem „PMK” do struktur lokalnych Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet siedlecka DIAK przekazała w marcu 1935 r., że

dla ułatwienia pracy w Oddz. [Oddział — przyp. J.C.] KSK podajemy porządek dzienny zebrania ogólnego, na którym Oddz. mogą się wzorować w układaniu swego porządku dziennego: 1. Modlitwa — zagajenie; 2. Sprawdzenie listy obecnych; 3. Odczytanie i przyjęcie protokołu z poprzedniego zebrania; 4. Pogadanka pt. *Kobieta w pracy społecznej*; 5. Omówienie sprawy rekolekcji; 6. Omówienie ankiety *O wychowaniu*; 7. Omó-

⁴⁰ Program pracy w Stow. Młodz. Polsk. na mies. luty 1931 r., tamże 1931, nr 5, s. 39–40.

⁴¹ Program pracy Akcji Katolickiej na rok 1935, „PMK” 1935, nr 1, s. 6–7.

⁴² Przypomnienie dla Zarządów Parafialnej Akcji Katolickiej na miesiąc marzec 1935 r., tamże 1935, nr 2, s. 6.

wienie Święta Organizacyjnego (25 marca); 8. Tydzień miłosierdzia chrześcijańskiego; 9. Kwadrans ewangeliczne; 10. Sprawy organizacyjne; 11. Wolne wnioski; 12. Zakończenie (śpiew *My chcemy Boga*)⁴³.

Prasa odgrywała też ważną rolę dyscyplinującą działania członków terenowych oddziałów AKat. Za jej pośrednictwem DIAK przypominała o terminowanym składaniu sprawozdań rocznych. Przykładem jest przekaz z marca 1936 r., kierowany do KSMŻ za pośrednictwem „PMK”:

Nie chcemy robić wstydu Oddziałom opuszczającym się w pracy organizacyjnej, toteż jeszcze w dzisiejszym Miesięczniku nie wymieniamy ich, ale jak do 15 marca nie przyślą sprawozdań, Centrala odpowiednio na to zareaguje. Spieszcie się, bo będzie Wam przykro⁴⁴.

Przypomnienia o konieczności terminowego przesyłania sprawozdań zamieszczano też na łamach „GP”. Obecność tego typu przekazów świadczy o tym, że siedlecki DIAK miał pewne problemy ze zdyscyplinowaniem podległych oddziałów.

3. O nowinkach w rolnictwie i gospodarstwach domowych

W przekazach o tematyce gospodarczej dominowała problematyka rolna. Decydował o tym fakt, że AKat. nie tylko w skali ogólnopolskiej, ale i w diecezji siedleckiej miała największe wpływy w środowisku wiejskim, mniejsze w inteligenckim czy robotniczym. Kwerenda w czasopiśmie siedleckich pozwala stwierdzić, że za ich pośrednictwem dokonywało się upowszechnianie nowinek w zakresie uprawy roślin i hodowli zwierząt. Zadanie to realizowały stowarzyszenia AKat. w ramach przysposobienia rolniczego nadzorowanego przez Okręgowe Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych w Siedlcach (dalej: OTOiKR). Tematyka tej współpracy wymaga pogłębionych badań.

Czytelnicy „GP” i „PMK” przez cały okres ukazywania się tych czasopism mogli poznać zasady udziału w dorocznych konkursach, obejmujących wdrażanie do uprawy nowych odmian roślin, a także systematyczne porady w zakresie agrotechniki i hodowli. Działania te zostały zapoczątkowane przez redakcję „GP” i kontynuowane były przez „PMK”. W 1931 r. w pierwszym z wymienionych pism zamieszczono artykuł pod znanym tytułem *Przysposobienie rolnicze to przyszłość rolnictwa*

⁴³ *Porządek dzienny zebrania Oddz. KSK na marzec*, tamże, s. 16–17.

⁴⁴ *Katolickie Stowarzyszenie Kobiet. Sprawozdania roczne*, „PMK” 1936, nr 3, s. 174.

*polskiego*⁴⁵. Dwa miesiące później problematyce przysposobienia rolniczego poświęcono niemal całe wydanie „GP”. Na stronie tytułowej wyeksponowano odezwę Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w Siedlcach. Czytelnicy dowiedzieli się z niej, że

Przysposobienie Rolnicze ogarnęło w ciągu paru zaledwie lat, cały obszar Polski. Prowadzone jest w każdym niemal zakątku naszego kraju: na Wołyniu, Polesiu, Wileńszczyźnie, w Poznańskim, na Pomorzu, na Podkarpaciu, w Województwach Centralnych [...]. Podlasie też nie pozostało w tyle. Coraz więcej młodzieży zorganizowanej pod sztandarem *Bóg i Ojczyzna* wstępuje do tej najtańszej Szkoły Rolniczej, by wykształcić się na *światłych rolników*, zdających sobie jasno sprawę, czym jest dla nich posiadany kawałek ziemi⁴⁶.

Warto odnotować, że na walory tej formy doskonalenia zawodowego rolników wskazywali badacze problematyki w czasach Polski Ludowej⁴⁷.

W tym samym wydaniu „GP” poinformowano o wynikach osiągniętych przez dziesięć kół z różnych miejscowości diecezji, zgłoszonych do konkursu w zakresie uprawy i użytkowania kukurydzy. Tekst kończył się zachętą do udziału w rywalizacji: „Przystępujcie więc do konkursu uprawy kukurydzy. Niech nie będzie takiego SMP [Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej — przyp. J.C.] w naszym Związku, które by nie przerobiło tego konkursu”⁴⁸. Pod tym apelem podpisał się autor tekstu M. Palusiński, instruktor przysposobienia rolniczego.

Konkurs adresowano do młodzieży męskiej. Do dziewcząt redakcja kierowała zachętą do udziału w rywalizacji na najpiękniejszy ogródek kwiatowy. Podpisana pod tekstem instruktorka Stanisława Skórzanka za pośrednictwem tygodnika zwróciła się z apelem do druhen:

Niech przed każdym domem będzie choć niewielki ogródek kwiatowy, starannie utrzymany, a wtedy cała wieś zyska na wyglądzie miłym i estetycznym [...]. Zgłoście się do konkursu uprawy *ogródków kwiatowych*, które jako temat konkursowy przez Związek przeprowadzane, a nauczycie się sztuki hodowania kwiatów⁴⁹.

Corocznie na łamach „GP”, a od 1935 r. „PMK” zamieszczano ogłoszenia o tematyce konkursów przysposobienia rolniczego, zasadach uczestnictwa, terminarzu

⁴⁵ *Dział Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej. Przysposobienie rolnicze to — przyszłość rolnictwa polskiego*, „GP” 1931, nr 42, s. 335–336.

⁴⁶ Odezwa bez tytułu podpisana przez Związek Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w Siedlcach, tamże 1931, nr 2, s. 11.

⁴⁷ T. Wieczorek, *U podstaw współczesnych metod pracy w Przysposobieniu Rolniczym*, „Postęp Nauk Rolniczych” 1967, nr 4, s. 132.

⁴⁸ *Użytkowanie kukurydzy*, „GP” 1932, nr 2, s. 13–14.

⁴⁹ *Kwiaty*, tamże, s. 14.

zgłaszania i etapach realizacji, wreszcie podsumowaniu, wynikach rywalizacji i wystawach pokonkursowych. Taki przekaz z pewnością mobilizował młodzież w skali całej diecezji do podejmowania rywalizacji, a ostatecznie służył postępowi w zakresie upowszechniania uprawy nowych, nieznanych dotychczas roślin, a także promocji nawożenia i nowoczesnych metod uprawy.

Przykładem nowej uprawy upowszechnianej w ramach konkursu przysposobienia rolniczego, nagłaśnianego za pośrednictwem prasy, jest roślina nazywana wówczas wiązką wrotyczową, obecnie rozpowszechniona jako facelia. Z przekazu „PMK” czytelnicy mogli się dowiedzieć o doświadczeniach, które z tą rośliną prowadził w 1936 r. oddział Katolickiego Stowarzyszenia Mężów we wsi Górzno w powiecie garwolińskim. W podsumowaniu do czytelników trafił przekaz, w którym wskazywano na walory tej rośliny, nazywanej — jak podkreślano — „królową miódodajnych”, nadającej się na paszę dla zwierząt i nawóz zielony⁵⁰.

Lektura omawianych czasopism pokazuje, że redakcje przyczyniały się też do upowszechniania doświadczeń w zakresie nawożenia. „GP” w 1932 r. opisał eksperymentalne stosowanie przez niektóre oddziały saletry wapniowej⁵¹. Z kolei w wydaniu 7–9 „PMK” z 1937 r. znalazły się trzy obszernie informacje poświęcone problematyce nawożenia mineralnego. Z pierwszej omówiono prowadzenie doświadczeń w tym zakresie od wiosny do jesieni 1937 r. Zadania te realizowały oddziały KSM, KSK, KSMM i KSMŻ pod patronatem OTOiKR w Siedlcach⁵². Drugi z przekazów dotyczył zasad sporządzania sprawozdań ze stosowania w nawożeniu soli potasowej⁵³, w trzecim znalazła się informacja o możliwościach nabycia przez oddziały KSM i KSMM nawozów sztucznych do zasilania ozimin⁵⁴.

Kwerenda w „PMK” pozwala stwierdzić, że siedlecki DIAK przewidział „wyższą” od nowoczesnej uprawy i hodowli formę działalności gospodarczej. Jak wynika z przekazu zawartego w numerze 2. z lutego 1936 r., oddziały terenowe stowarzyszeń młodzieżowych AKat., które przeszły dwa stopnie przysposobienia rolniczego, mogły się zaangażować w działania przysposobienia spółdzielczego⁵⁵. Miało być ono prowadzone w zakresie: „organizacji spożywców na wsi, mleczarstwa, jajczarstwa oraz spółdzielni zakupu i zbytu”. Potrzebę tych działań uzasadniano następująco:

⁵⁰ *Przysposobienie rolnicze. Wiązanka wrotyczowa*, „PMK” 1937, nr 1, s. 33.

⁵¹ *Dział Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej. Do zespołów, które otrzymały saletrę wapniową*, „GP” 1932, nr 39, s. 397–398.

⁵² *Przysposobienie Rolnicze. Wyniki doświadczeń nawozowych*, tamże 1937, nr 7–9, s. 236.

⁵³ *Przysposobienie Rolnicze. Formularze sprawozdawcze do doświadczeń z nawozami potasowymi*, tamże, s. 237.

⁵⁴ *Przysposobienie Rolnicze. Nowe zapotrzebowanie na nawozy pod oziminy*, tamże.

⁵⁵ Na temat tej formy aktywności w środowisku wiejskim: E. Magiera, *Przysposobienie spółdzielcze wiejskiej młodzieży pozaszkolnej w Polsce w okresie międzywojennym (1918–1939)*, „Wychowanie w Rodzinie” 2014, nr 2, s. 95–116.

Te cztery zagadnienia dzisiaj są najpilniejsze do opracowania przez młodzież. Wszędzie sami to wyczuwamy, dlatego będziemy je kolejno omawiali, wychodząc z założenia, że w różnych miejscowościach diecezji nasze Oddziały mogą mieć różne zainteresowania i potrzeby⁵⁶.

Za pośrednictwem prasy dowiadywano się o ofertach kursów gospodarstwa domowego. Informacje o tej formie działań pojawiały się w okresie zimowym zarówno w „GP”, jak i w „PMK”. Z przekazów zamieszczanych w tym ostatnim w marcu 1936 r. wynika, że organizowane wówczas kursy wypieku ciast cieszyły się dużym zainteresowaniem, a „zgłoszenia wpływały jedne po drugich i panie instruktorki, chociaż pracowały przez cały karnawał, nie mogły obsłużyć wszystkich oddziałów”⁵⁷.

4. O życiu społeczno-politycznym i służbie państwu

Omawiane czasopisma, zgodnie z założeniami przyjętymi w ich inauguracyjnych wydaniach, nie angażowały się w wewnętrzne spory polityczne. Dochodziło jednak sporadycznie do zadrażnień z redakcjami ukazujących się w Siedlcach pism prosanacyjnych. Przykładem jest riposta udzielona „Nowej Gazecie Podlaskiej” przez „GP” w związku z atakami tej pierwszej na rozwijające się Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej⁵⁸. Redakcje angażowały się też w bieżące akcje prowadzone przez organizacje kościelne w skali ogólnopolskiej. Na przykład w 1932 r. na łamach „GP” zamieszczano informacje o protestach w parafiach diecezji przeciw planom dodania do kodeksu cywilnego zapisów o ślubach cywilnych i rozwodach. W prowadzenie tej akcji angażowali się członkowie stowarzyszeń AKat.⁵⁹ Z kolei w 1937 r. w omawianych pismach znalazły odzwierciedlenie echa ogólnopolskich dyskusji nad czasopismem „Płomyk”⁶⁰.

Należy podkreślić, że w czasopismach związanych z siedleckim DIAK oddziaływano na członków w duchu propaństwowym. Wystarczy wspomnieć inicjatywy mające na celu pomoc potrzebującym w warunkach kryzysu gospodarczego czy propagowanie nowoczesnych metod gospodarowania w rolnictwie. Na łamach „PMK” znajdujemy też informacje o celach i znaczeniu działalności Ligi Morskiej

⁵⁶ *Przysposobienie Spółdzielcze. Wytyczne w pracy PS*, „GP” 1936, nr 2, s. 85.

⁵⁷ *Katolickie Stowarzyszenie Kobiet. Kursy gosp. domowego!*, tamże 1936, nr 3, s. 174.

⁵⁸ *Dział Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej. Rodzina nasza rośnie i potężnieje*, „GP” 1932, nr 32, s. 325–328.

⁵⁹ Np. w parafii Korytnica Węgrowska; *Protesty przeciw ślubom cywilnym i rozwodom*; tamże 1932, nr 1, s. 9–10.

⁶⁰ *Płomyk*, „PMK” 1937, nr 2, s. 52.

i Kolonialnej⁶¹. Miesiąc po pierwszej publikacji na jej temat w miesięczniku znalazł się artykuł zachęcający do popierania tej organizacji ze wskazaniem siedziby rejonowej w Siedlcach⁶².

Za pośrednictwem prasy z DIAK do oddziałów terenowych stowarzyszeń AKat. trafiały informacje o rocznicach narodowych i konieczności ich uczczenia, np. wezwanie z listopada 1935 r. następującej treści:

Zbliżają się dwie ważne daty dla narodu polskiego: dzień 11 listopada — odzyskanie niepodległości, wskrzeszenie Ojczyzny naszej z przeszło wiekowej niewoli, oraz dzień 29 listopada — data powstania, przelewu krwi, złożenia ofiar na ołtarzu Ojczyzny w boju o jej wolność [...]. Te dwie daty drogą są sercu każdego Polaka. Toteż godnie powinniśmy uczcić te święta narodowe w naszych Oddziałach⁶³.

Zdecydowanie na potrzebę służby państwu wskazywał siedlecki DIAK w zaleceniach dla KSM opublikowanych na łamach „PMK” w marcu 1935 r.:

Potęga narodów zależna jest nie tylko od silnych moralnie jednostek i rodzin, lecz także od zrozumienia ogólnego, jakie mają wśród obywateli potrzeby i sprawy państwa. Potrzeby te, sprawy państwowe tylko ten zrozumie, kto bliżej się im przyjrzy i uzna je za swoje. W naszej pracy mamy dążyć do krzewienia *katolickiego ducha obywatelskiego i zrozumienia spraw państwowych*. Uskutecznimy to nie inaczej, jak tylko przez rozważenie takich tematów, jak: Niepodległa Polska, co sprowadziło niewolę, co dało wolność, ustrój w państwie, praca i obowiązki obywateli w stosunku do państwa, instytucji i organizacji społecznych, gmina, prasa i jej znaczenie, propaganda prasy dobrej, zwalczanie prasy szkodliwej dla Państwa i zasad katolickich⁶⁴.

Przykładem angażowania się redakcji pism w służbę państwu są teksty zachęcające członków stowarzyszeń AKat., szczególnie młodzieży, w działalność społeczną i zachęcanie do aktywności fizycznej. Te zachęty kierowano zarówno do chłopców, jak i do dziewcząt. Wyrazem tego oddziaływania było zakładanie „kółek sportowych wychowania fizycznego”. O ich aktywności w siedmiu oddziałach terenowych KSMŻ pisał „PMK” w 1936 r. Za jego pośrednictwem czytelniczki i członkinie KSMŻ mogły się dowiedzieć, że DIAK zgłasza „kółka sportowe do Powiatowych Komend Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego, by stamtąd mogły członkinie wypożyczać potrzebny sprzęt sportowy”⁶⁵.

⁶¹ O znaczeniu morza w dla państwa oraz działaniach Ligi Morskiej i Kolonialnej w pogadance zatytułowanej *Morze*, tamże 1935, nr 2, s. 7–10.

⁶² *Katolickie Stowarzyszenie Mężów. Popierajmy LMK*, tamże 1935, nr 3, s. 11.

⁶³ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Uroczystości listopadowe*, tamże 1935, nr 8, s. 44.

⁶⁴ *Katolickie Stowarzyszenie Mężów. Co robić w Oddziałach Kat. Stow. Mężów*, tamże, s. 11.

⁶⁵ *Katolickie Stowarzyszenie Kobiet. Wychowanie fizyczne — sport!*, „PMK” 1936, nr 3, s. 171.

Na łamach „PMK” znajdujemy ponadto informacje o systematycznej pracy przysposobienia sportowego oddziałów stowarzyszenia młodzieży męskiej (w nr 5–6 z maja–czerwca 1937 r.). Wskazywano w niej na aktywny udział młodzieży z Podlasia w zawodach sportowych. W artykule zamieszczono też oferty trzytygodniowych kursów dla przodowników w następujących specjalnościach: pływanie (w Rudzie k. Skierniewic), lekka atletyka oraz piłka ręczna i gry sportowe (w Okręgowym Ośrodku Wychowania Fizycznego w Brześciu n. Bugiem)⁶⁶.

W analizowanych czasopismach pojawiała się problematyka aktywizacji nie tylko młodzieży, ale też osób dojrzałych, niezależnie od płci. Zwracają uwagę zachęty kierowane do dziewcząt i mężatek. Zwłaszcza w odniesieniu do tych pierwszych zachęty nie pozostawały bez echa. Jak pokazują sprawozdania zamieszczane czy w „GP”, czy w „PMK”, oddziały dziewcząt były liczniejsze niż chłopców. Takie same spostrzeżenia dotyczą kobiet i mężczyzn. W czasopismach podejmowano ponadto problematykę dalszego aktywizowania mieszkanek wsi. W 1935 r. „PMK” zamieścił pogadankę na temat *Kobieta w pracy społecznej*. Jej autor wskazał na konieczność angażowania się w działalność na rzecz środowiska i — jak zaznaczył — nawet zamążpójście nie zwalnia z obowiązku pracy społecznej. Podkreślił przy tym, że

kobieta zamężna musi dbać przede wszystkim o dom, męża i dzieci, ale pracę społeczną można i z tymi obowiązkami pogodzić, bo czyż danie obiadu biednemu dziecku, odwiedzenie biednej chorej będzie ją od nich odciążać — a to jest przecież praca dla dobra czyjegoś, czyli dla społeczeństwa, które z jednostek się składa⁶⁷.

W drugiej połowie lat trzydziestych, w atmosferze narastającego zagrożenia wojennego, na łamach omawianych czasopism uwidacznia się działalność stowarzyszeń siedleckiej DIAK na rzecz obronności państwa. „PMK” informował o aktywności oddziałów towarzyszeń AKat. w tym zakresie. W ostatnim wydaniu pisma datowanym na maj–czerwiec 1939 r. znalazły się m.in. ogłoszenia o zbiórce na FON⁶⁸, „zbiórce na rzecz armii od każdego koła Akcji Katolickiej”⁶⁹, o „wynikach zbiórki w części kół”⁷⁰ czy też udziale Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet w „przysposobieniu kobiet do obrony kraju”⁷¹.

Na łamach „GP” znajdujemy również opisy akcji podejmowanych przez członków stowarzyszeń AKat. na rzecz dozbrajania armii. Czytelnicy mogli się dowie-

⁶⁶ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Wychowanie fizyczne. Kursy sportowe dla druhow, tamże 1937, nr 5–6, s. 178–179.*

⁶⁷ *Kobieta w pracy społecznej (pogadanka), tamże 1935, nr 2, s. 13.*

⁶⁸ *FON, tamże 1939, nr 3, s. 95.*

⁶⁹ *Zbiórka na dar dla armii, tamże.*

⁷⁰ *Na cele dozbrojenia armii polskiej wpłaciły następujące oddziały, tamże, s. 99.*

⁷¹ *Nasz udział w przysposobieniu kobiet do obrony kraju, tamże, s. 101.*

dzień o ofiarności oddziałów terenowych na Pożyczkę Obrony Przeciwlotniczej⁷². Tydzień później redakcja informowała o ofiarach, tym razem z kilkunastu KSM na Fundusz Obrony Narodowej⁷³. Pojawiały się też przykłady inicjatyw lokalnych na rzecz bezpieczeństwa państwa. Przykładem jest wspólna inicjatywa kół KSK i KSMŻ w Parczewie, które urządziły wystawę robótek ręcznych z przeznaczeniem na sprzedaż. Dochód został ofiarowany na FON⁷⁴.

Podsumowanie

Prasa jest cennym źródłem do badań historycznych, w tym również okoliczności powstania i aktywności stowarzyszeń AKat. Niewątpliwie odgrywała ona ważną rolę w okresie istnienia tych organizacji. Była przekazańnikiem podstawowych informacji dotyczących tworzenia struktur diecezjalnych i parafialnych, m.in. przez publikowanie podstawowych aktów prawnych czy też instrukcji organizowania oddziałów terenowych. Zamieszczała zalecenia w zakresie kształtowania wśród członków umiejętności organizacyjnych (porządek zebrań), organizacji spotkań czy dokumentowania aktywności, wreszcie systematyczności i terminowości sporządzania sprawozdań. Była też prasa nośnikiem postępu. Na wybranych przykładach można zaobserwować upowszechnianie wśród członków nowinek w zakresie uprawy roli i hodowli zwierząt, jak też gospodarstwa domowego czy w ogóle estetyki zabudowań. Z prasy stowarzyszeń AKat. wpływały inspiracje do aktywności społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży żeńskiej i mężatek. Wreszcie za pośrednictwem prasy kierownictwo DIAK kształtowało wśród członków stowarzyszeń poczucie odpowiedzialności za państwo, zwłaszcza w kwestii wzmocnienia jego obronności. Z tych powodów prasa odegrała ważną rolę w działalności Akcji Katolickiej.

⁷² *Wiadomości z naszej diecezji*, „GP” 1939, nr 18, s. 228.

⁷³ *Wiadomości z naszej diecezji*. Wpłaciły na Fundusz Obrony Narodowej; tamże 1939, nr 19, s. 243.

⁷⁴ *Wiadomości z naszej diecezji*. Katolickie Stowarzyszenie Kobiet i Młodzieży Żeńskiej Oddział w Parczewie, tamże 1939, nr 21, s. 273.

Bibliografia

1. Źródła

„Głos Podlaski” 1930–1939.

„Podlaski Miesięcznik Katolicki” 1935–1939.

„Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1919–1923, 1930–1939.

2. Opracowania

Behen O., *Akcja Katolicka i ukraińskie organizacje katolickie w Małopolsce Wschodniej w okresie międzywojennym*, Lublin 2009.

Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918–1944, oprac. i red. Z. Zieliński, Lublin 1981.

Cabaj J., *Prasa siedlecka z lat trzydziestych XX wieku o państwach sąsiednich*, Siedlce 2021.

Dmowski R., „Podlaski Miesięcznik Katolicki” jako źródło do dziejów regionu, [w:] *Prasa podlaska w XIX–XX wieku. Szkice i materiały*, t. II, red. D. Grzegorzczuk i A. Kołodziejczyk, Siedlce 1999.

Geresz J., *Zarys dziejów Akcji Katolickiej w diecezji siedleckiej do 1939 r.*, Siedlce 2004.

Jakubowski W., ks. Solarczyk M., *Organizacja Kościoła Rzymskokatolickiego na ziemiach polskich od X do XXI wieku. Informatorium historyczne*, Warszawa – Olsztyn 2011.

Jeżyna K. (ks.), *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996.

Magiera E., *Przysposobienie spółdzielcze wiejskiej młodzieży pozaszkolnej w Polsce w okresie międzywojennym (1918–1939)*, „Wychowanie w Rodzinie” 2014, nr 2.

Paczkowski A., *Prasa polska w latach 1918–1939*, Warszawa 1980.

Plis J., *Kościół katolicki w Polsce a prasa, radio i film. 1918–1939*, Lublin 2001.

Szewczak A., *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej. 90-letnia tradycja udziału świeckich w lokalnym życiu Kościoła. Cz. I — dwudziestolecie międzywojenne*, Siedlce 2008.

Turkowski R., *Kościół katolicki wobec aktywizacji młodzieży wiejskiej w Diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej (1918–1939)*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1990, nr 1–3.

Wieczorek T., *U podstaw współczesnych metod pracy w Przysposobieniu Rolniczym*, „Postępy Nauk Rolniczych” 1967, nr 4.